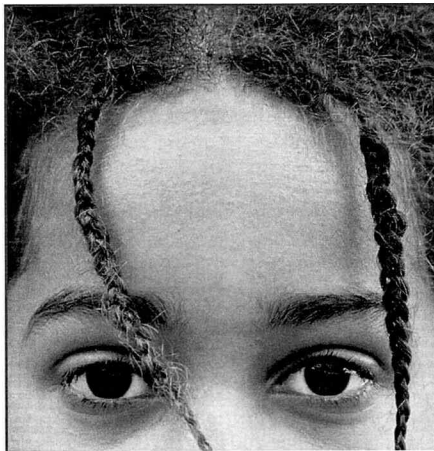

Specialpædagogik som svar på MINORITETSBAGGRUND

JORON PIHL

Etnisk mangfold i skolen

Det sakkyndige blikket

UNIVERSITETSFORLAGET

Birgit Kirkebæk anmelder:

Joron Pihl:
ETNISK MANGFOLD I SKOLEN.
Det sakkyndige blikket.
Universitetsforlaget, Oslo 2005

“Etnisk mangfold i skolen” giver Joron Pihl, som er professor i flerkulturelle uddannelsesstudier ved Højskolen i Oslo, en forskningsbaseret beskrivelse af pædagogisk-psykologisk praksis i forhold til elever med indvandrer- eller flygtningebaggrund.

Det er en chokerende og virkelig god bog, fordi den på et overbevisende grundlag dels viser afstanden mellem de gode intentioner og den levede praksis, dels viser politisk og professionel uformåen med hensyn til at medtænke minoritets- elevers kulturelle baggrund som andet end en individuel mangel, der skal behandles specialpædagogisk. Flere temaer fletter sig ind i hinanden i disse praksisforløb. De omhandler faglig tradition, national selvopfattelse, politisk styring og pædagogiske og organisatoriske strømninger. Temaerne studeres både historisk og flerkulturelt.

En særlig kvalitet ved bogen er, at den indeholder historiske billeder, billedkunst og poesi. Billederne og poesien tematiserer forholdet til ”de andre” på forskellige måder. De historiske billeder viser, hvordan videnskab og professioner har kategoriseret individer og etniske minoriteter i den nære fortid, specielt indenfor den fysiske antropologi og racehygiejnebevægelsen. Dette er introduceret i bogen som et historisk referencepunkt, som læseren kan vurdere dagens kategorisering af minoritets elever i lyset af.

Der er tale om et diskursanalytisk studie inspireret af Michel Foucault. Med omdrejningspunkt i forholdet mellem magt og viden undersøger Joron Pihl samspillet mellem en professionel diskurs og videnskabelige og politiske diskurser, og hvilke konsekvenser dette samspil får for etnisk marginalisering og segregering i skolen.

Forskningsobjektet er ikke minoritetsleven, men majoritetssamfundets institutioner og professioner.

UNDERSØGELSEN BAG BOGEN

Joron Pihls undersøgelse af pædagogisk-psykologisk praksis overfor minoritets elever baserer sig på arkivstudier i Pædagogisk-psykologisk tjeneste i Oslo i perioden 1990-2000. Det endelige udvalg af sager omfatter 125 "sagkyndige" udredninger af minoritets elever fra denne periode med en overvægt af sager fra perioden 1998-2000. Af disse 125 sagkyndige udredninger var der kun ni, som anbefalede tosproglig undervisning, selv om "Mønsterplanens" målsætning om tosproglig undervisning af børn med minoritetsbaggrund lovmæssigt var gældende frem til 1997. I de få tilfælde, der her er nævnt, havde rådgiveren specialkompetence på minoritets elevers sprogudvikling.

Pihl har kortlagt det anvendte arkivs kvalitet ved to nedslag i materialet. I 1990/91 blev der oprettet i alt 107 journaler om minoritets elever. I 45 af disse sager manglede den sagkyndige vurdering, som ifølge loven skal være et nøgledokument i udredningen. Perioden 1997-2000 viste samme mangler ved arkivet. Mange journaler manglede både den sagkyndige vurdering og den individuelle oplæringsplan, som er påkrævet ud fra et rettighedshensyn. I Pihls udvalg af sager er 52 journaler fra 1990/91 og 73 journaler fra 1998-2000 særligt fokuseret. Det er sager, som drejer sig om minoritets elevers sproglige vanskeligheder, faglige vanskeligheder, adfærdsvanskeligheder eller socioemotionelle vanskeligheder. Disse sager indeholder den sagkyndige vurdering, som bogens forskningsanalyser bygger på.

HVORFOR FÅR SÅ MANGE BØRN MED MINORITETS BAGGRUND SPECIALUNDERVISNING?

Har minoritets elever særligt omfattende specialpædagogisk behov, eller kan der være andre grunde til, at de, i så stort omfang som tilfældet er i Norge, henvises til specialundervisning, spørger Joron Pihl. Hvordan håndteres disse elevers skoleforløb af den norske skole og den pædagogisk-psykologiske tjeneste? Hvordan kan det være, at der er

en overrepræsentation af børn med indvandrerbaggrund i den segregerede specialundervisning (en tredjedel af alle elever fra henholdsvis femte og niende klasse i Oslo, som modtog specialundervisning i 1997/98, var minoritets elever, og næsten halvdelen af alle elever i specialklasser var minoritets elever). Indenfor specialklasserne var der relativt set fire gange så mange minoritets elever som i ordinær undervisning.

Den almindelige forklaring på dette forhold er, at minoritets elever har lærevanskeligheder, som berettiger dem til den specialundervisning, som vil hjælpe dem frem til et bedre standpunkt. Specialundervisning betyder, at disse elever fjernes fra den ordinære undervisning helt eller delvist. *"Begrunnelsene for spesialundervisning er forankret i spesialpedagogik og i et pedagogisk-psykologisk perspektiv på elevenes individuelle egenskaper og funksjonsdyktighet som sjelden problematiserer overrepresentasjon av minoritets elever innenfor spesialundervisning. Det tas for gitt at de sakkyndige utredningene om elevene produserer objektiv viten om elevenes lærevansker på grunnlag av vitenskapelige utredningsmetoder"*, skriver Joron Pihl. En viktig pointe om forholdene i praksis er, at hvis en sagkyndig vurdering udløser vedtagelse om iværksættelse af specialundervisning, så udløses der økonomiske og pædagogiske resurser til dette formål.

DEN SAGKYNDIGE UDREDNINGS FORSKELLIGE GENRER

Joron Pihl finder ved gennemlæsning af journalmaterialet fra PP-tjenesten tre genrer brugt i journalskrivningen i løbet af 1990'erne:

- en *narrativ* i form af en fortælling om eleven
- en *standardiseret* i form af forhåndsdefinerede standardformuleringer, som udfyldes på baggrund af indirekte information om eleven
- en *videnskabelig* i form af intelligensprøver og andet psykologisk testmateriale.

Kendetegnet ved "det sagkyndige blik" i forhold til de tre genrer er fremanalyseret blandt andet ved gennemgang af konkrete eksempler på udredning af elever:

"Fortellingen om Amir" i kapitel 4 er et eksempel på den narrative genre. Amir beskrives i udredningen som "helt språkløs, hjælpeløs og kommunikationsløs", men går man Pihls tekstanalyse igennem, går det op for en, at dette alene gælder Amirs manglende færdigheder i *norsk* sprog. Han er en ung mand, som ellers klarer sig godt i skolen sammen med kammeraterne. Fordi undersøgeren ikke kan kommunikere med Amir på dennes modersmål, er modersmålet slet ikke vægtlagt i fortællingen om Amir – en fortælling som ud fra de bedste hensigter har til formål at skaffe ressourcer til specialundervisning for ham. Amir er muligvis analfabet, og i forhold til den problematik er der i international forskning belæg for at give grundskoleop-læring på eget modersmål og tosproglig undervisning. Da dette ikke er muligt, transformeres behovet af den sagkyndige instans til at være et individuelt special-pædagogisk behov, som kan tilgodeses gennem forstærket undervisning i norsk sprog og kultur. Intentionen er uden tvivl at hjælpe Amir, men det han og familien må betale for hjælpen, er en underprioritering af de værdier og ressourcer, der ligger i hans egen kultur og i hans fremtræden i øvrigt.

Amir gøres i fortællingen til et stakkels offer, ikke til et menneske med vilje til at lære og med ressourcer. En særlig pointe i den forbindelse er, at PP-tjenesten vurderer hans præstationer som unormale. Denne vurdering tager ikke højde for, at Amir kun har gået ni måneder i norsk skole, hvor han har skullet lære at alfabetisere på et fremmed sprog uden den ballast, som en tidlig grundskoleop-læring ville have været. Ifølge Pihl bidrager den ordinære skoles manglende forudsætninger for at undervise minoritets elever til, at elevens minoritetsbaggrund enten overses eller defineres som en afvigelse fremfor en ressource.

"Nøytral norsk sakkyndig vurdering" i kap. 5 er en genre indenfor journalskrivningen, hvor vurderingen af eleven base-

rer sig på andenhåndsberetninger. Rådgiveren har altså ikke direkte kontakt med eleven. I de fortrykte skemaer brugt til sagsfremstilling arbejdes der ud fra et individrettet perspektiv indenfor syv hovedvanskeligheder: sensoriske-, motoriske, kommunikative vanskeligheder, specifikke faglige vanskeligheder, psykosociale vanskeligheder, generelle lærevanskeligheder og andet. Denne genre følger sig ind i PP-tjenestens medicinsk inspirerede diagnostiske tradition. I et eksempel på sagkyndig udredning af en elev med minoritetsbaggrund beskrives pigens vanskeligheder som sproglige vanskeligheder, og der anbefales specialundervisning i norsk. Det påføres ikke på skemaet, at eleven har minoritetsbaggrund. Hun bliver beskrevet som en elev med sproglige vanskeligheder. Skolens problem med at tilrettelægge forståelig undervisning af hende som minoritets elev er ikke omtalt. Skolens *pædagogiske* problem transformeres med andre ord til at være pigens *individuelle* problem. En vigtig pointe her er igen henvisning til sprogforskning, som konkluderer, at udviklingen af en elevs andetsprog er forbundet med begrebs- og sprogudvikling på modersmålet. Men PP-tjenesten mangler muligheder for at vurdere minoritets elevens sproglige kompetence på modersmålet. Dette kan medføre, at organiske vanskeligheder hos eleven overses, men det kan også medføre, at eleven visiteres til specialundervisning i norsk, hvor elevens vanskeligheder bedre kunne være afhjulpet gennem tilpasset tosproglig op-læring og tosproglig fagundervisning indenfor den ordinære undervisnings rammer.

Den videnskabelige genre fremlægges i kap. 6 benævnt "Intelligenstesting av minoritets elever". Pihl påpeger, hvordan brugen af disse test i praksis fraviger de teoretiske forudsætninger, testene er udviklet på, hvor det er et krav, at testen alene anvendes på den målgruppe, den er standardiseret for. Testene er tilpasset norsk kultur og sprog, men de bruges alligevel i forhold til minoritets elever, som kun har opholdt sig forholdsvis kort tid i det norske samfund. En grundlæggende

kritik af brugen af intelligensprøver er også, at de individualiserer de *pædagogiske problemer*, skolen står over for, når en elev har vanskeligheder i skolen. Gennem fem sager fremlagt som eksempler giver Pihl et overbevisende – men også skræmmende – billede af, hvilken objektiv betydning intelligensprøver tillægges, og hvilken betydning for menneskers liv, resultatet af disse prøver får, selv om de er foretaget på et ukorrekt fagligt grundlag, som ikke medtænker testen kulturelle slagside. En forbavsende stor del af de minoritets elever, som testes med eksempelvis WISC-R, Bender, og Raven opnår en generel score, som placerer dem i gruppen af lettere psykisk udviklingshæmmede. Ifølge Pihl erkender den sagkyndige instans ikke, at der er et misforhold mellem skolens og elevens pædagogiske forudsætninger, og at dette er hovedproblemet i undervisningssituationen. PP-tjenesten bruger derimod typisk elevens lave intelligensniveau og den negative virkning af elevens tokulturelle baggrund som forklaring på elevens vanskeligheder og ser disse forklaringer som en mulighed for at give eleven specialpædagogisk hjælp og øgede ressourcer. Af en journal fremgår det eksempelvis, at en elev, som kun har boet to år i Norge, er blevet testet på norsk og har opnået en I.K. på 57!

Den helhedsvurdering, som de sagkyndige giver indenfor denne genre af journal-skrivning og sagkyndig udredning, baserer sig som nævnt hovedsageligt på intelligensmålinger og andre psykologiske test. Elevens egen vurdering og de pårørendes vurdering tillægges kun sjældent betydning i journalteksten. Hverken et helhedsbetonet pædagogisk perspektiv eller et systemrettet organisatorisk arbejde synes at være vægtlagt i PP-tjenestens virksomhed.

De grunde, Joron Pihl finder til mangler i PP-tjenestens sagkyndige udredninger af minoritets elever er følgende:

- Der er ubegrænset tiltro til brug af videnskabelige udredningsmetoder i form af testmateriale.
- PP-tjenestens professionaliseringsbegreb er tæt sammenknyttet med brug af test.
- PP-tjenesten har ikke rådgivere og

psykologer, der er specielt kvalificerede med henblik på at yde rådgivning i en flerkulturel pædagogisk situation.

- Norge har ikke udviklet en minoritetspolitik, som kan imødekomme minoritets elevers særlige behov.
- PP-tjenestens vurderingskriterier har norsk og europæisk forankring.
- Minoritets elevers sproglige og kulturelle ressourcer anerkendes ikke.
- Professionsuddannelserne indenfor pædagogik og psykologi inddrager ikke – eller kun i ringe omfang – flerkulturelle pædagogiske problemstillinger.

Det er en særlig pointe i bogen, at den erfaring, der i Norge er udviklet i forhold til døve børn, som har brug for og krav på undervisning i tegnsprog som førstesprog og i norsk som andet sprog, ikke bruges i forhold til undervisning af minoritets elever. Heller ikke erfaring med undervisning af samiske børn bruges, men både døve børn og samiske børn får deres ret til undervisning på første- og andet sprog tilgodeset. Det gør minoritets elever derimod ikke. PP-tjenesten skal sikre elevernes retssikkerhed gennem de sagkyndige udtalelser. Samtidig legitimerer de samme udtalelser statens uddannelsespolitik. Det ser ud til, at statens uddannelsespolitik er forskellig, når det drejer sig om børn med samisk baggrund (eller børn som er døve), og når det drejer sig om minoritets elever fra et andet land.

NORSK UDDANNELSESPOLITIK OG MINORITETSELEVER

I løbet af 1990'erne indtraf der et paradigmeskifte i forhold til undervisning af minoritets elever i Norge. Hvor Mønsterplanen af 1987 prioriterede tosproglig undervisning af minoritets elever, fjernede Reform 1997 denne målsætning. Ifølge Mønsterplanen 1987-1997 skulle børn med indvandrerbaggrund opnå funktionel tosprogethed ved at blive undervist *både* i eget modersmål og i norsk. Det vil sige, at barnets modersmål blev anerkendt som en vigtig sproglig og kulturel ressource for barnet. Den målsætning, som lå i Mønsterplanen, blev imidlertid ikke fulgt op i

praksis. Der blev ikke udviklet lærebøger, som gjorde en sådan undervisning mulig. Der manglede tosproglige lærere, og lærerseminarierne tog ikke opgaven op. I 1993 brød Oslo kommune Mønsterplanens bestemmelser gennem en beslutning om, at minoritets elever fremover skulle lære norsk så hurtigt som muligt. Resurser til undervisning i og på modersmålet blev reduceret og tosproglige lærere blev sagt op i stort omfang. Ingen greb ind, og med Reform 1997 blev dette almen praksis. De tiltag, der trods alt havde været i gang med henblik på at leve op til Mønsterplanens målsætning om funktionel tosproglighed, blev stoppet. Herved blev den norske skoles monokulturelle forankring styrket – minoriteternes sprog og kultur blev ikke længere regnet for at være en kulturel kapital i skolen.

Pihl overvejer i den forbindelse det paradoks, at den norske stat for nylig har erkendt det fejlgreb, den begik ved op gennem første del af 1900 tallet at tvinge samiske børn til at tale og skrive norsk og derved give afkald på egen kultur – ofte efter at være blevet tvangsfjernet – uden at staten i dag anvender denne erfaring i forhold til den negligering af minoritets elevers sprog og kultur, som Reform 1997 indebærer.

PP-tjenestens opgave som statens sagkyndige instans er hjemlet i grundskoleloven af 1969 og oplæringsloven af 1998. Tjenesten skal udrede elevens udbytte af den almindelige undervisning samt elevens funktionsdygtighed, behov og lærevanskeligheder. Til det brug er der som omtalt udarbejdet skemaer, som indeholder diagnostiske kategorier og underkategorier til indkredsning af elevens særlige problematik. En kategori som bruges i forhold til minoritets elever er ”situationsbetingede lærevansker”. Denne kategori er oprettet for at kunne indfange miljøbetingede lærevanskeligheder. Elever med vanskeligheder i norsk som andetsprog kategoriseres som elever med specialpædagogiske behov i henhold til denne kategori. Det indebærer, at børn, som er i en ordinær sprogtilegnelsesproces, kan diagnosticeres som specialpædagogiske kasus, fordi de endnu ikke behersker majoritetssproget på samme

niveau som majoritets elever. Elevernes minoritetssproglige baggrund kategoriseres som en afvigelse i kraft af dette.

PARADOKSER OG PRAKSIS

I Norge som i Danmark er de aktuelle pædagogiske kodeord integration, inkludering, individuelt tilpasset undervisning og særskilt tilrettelagt oplæring for elever med specielle behov. På denne baggrund er det uhyre interessant og tankevækkende at læse Pihls udredning, som også har historiske aspekter inddraget. Hun påpeger, at pædagogisk-psykologisk rådgivning er opstået på baggrund af et samspil mellem videnskab (naturvidenskabens gennembrud), politik (etableringen af en fælles offentlig skole) og professioner (professionskamp mellem læger, psykiatere og pædagoger om retten til at definere undervisningens indhold). Hun beskriver:

- hvordan oprettelsen af enhedsskolen i Norge i 1889 førte til øget udskillelse og segregering af børn, som ikke umiddelbart kunne tilgodese sig det fælles undervisningsstof (udskillelse af døve, blinde og åndssvage børn), og hvordan Folkeskoleloven af 1936 og indførelse af mindstekrav i Normalplanen af 1939 førte til en eksplosion i udskillelse af børn fra den ordinære undervisning til særlig behandling og undervisning. Skærpede krav førte til skærpet udskillelse af elever fra den almene undervisning.
- hvordan dette forhold også gav ophav til differentialdiagnostik af børn med udviklingsmangler og dermed gav øget magt og indflydelse til den lægelige og psykiatriske profession. Differentialdiagnostik forankret i testpsykologi og psykiatri dominerer ifølge Pihl PP-tjenestens udredninger op gennem 1990erne.
- hvordan forskellige lovgivninger understøttede den segregerende praksis gennem muligheden for at tvangsfjerne børn fra skole og hjem (den norske Vergerådslov 1896)
- hvordan Vergerådsloven skulle beskytte børn i folkeskolen mod

påvirkning fra farlige børn og unge, som kunne påvirke normale børn og unge i uheldig retning, og hvordan intelligens testen blev et redskab til at udskille eksempelvis børn af samer og tatere til statslig opdragelse og behandling på særlige institutioner.

- hvordan mellemkrigstidens mentalhygiejniske bevægelse og dens ideer om forebyggelse gav stødet til en optrapning af tvangsfjernelse af børn, der af psykiatere var diagnosticeret og klassificeret som risikoelever.
- hvordan de første skolepsykologiske kontorer, som blev oprettet i Norge 1946 og 1947 havde medicinsk udredning og diagnostik som forbillede, og hvordan brugen af intelligensprøver blev det mest anvendte redskab i udredningsprocessen.

En meget tankevækkende pointe, som i denne tekst understøttes af anden forskning, er, at skolen som blev defineret som en enhedsskole for normale i praksis blev en stærk segregeret skole hjulpet på vej af Spesialskoleloven af 1951. Som en bevægelse mod segregeringspolitikken blev specialskeleloven i 1971 integreret i grundskoleloven. I 1992 valgte man i Norge at nedlægge specialskelelerne. Spørgsmålet er da, om man kan sige, at det norske skolesystem som helhed er blevet mere inkluderende, eller om segregering nu blot foregår ad andre kanaler, via andre strategier og i forhold til andre målgrupper, der nu anses for "farlige"?

Joron Pihl har ikke belæg for at påstå, at minoritets elever opleves som "farlige", men at de i hvert fald i høj grad segregeres fra den ordinære undervisning uden at

være specialundervisnings elever i organisk forstand. Hun påpeger, at de individuelle læreplaner, der bliver udarbejdet for minoritets elever i forhold til de ordinære læreplaner er reduceret med hensyn til omfang og vanskelighedsgrad, men også i forhold til ambitionsniveau, og at tilpasset undervisning i høj grad i forhold til minoritets elever ser ud til at betyde, at det er minoritets eleven, der skal tilpasse sig skolen og ikke skolen, der skal tilpasse sig et flerkulturelt samfund. Der tænkes med andre ord ikke pædagogisk – og slet ikke i interkulturel pædagogik.

Der er meget i Joron Pihls bog, som vækker til eftertanke. Også i Danmark hindres børn med minoritetsbaggrund i at blive undervist i eget sprog, samtidig med at de undervises i dansk. Også i Danmark ser vi stort på forskning i, hvordan minoritets elever bedst støttes sprogligt og fagligt. Også i Danmark er der en tilbøjelighed til at individualisere problemerne på den måde, at pædagogiske problemer i skolen omtolkes til at være psykologiske problemer i eleven. Også i Danmark har udskillelse af elever historisk set hvilet på brug af test, som er blevet tillagt objektiv betydning. Også i Danmark er der en tilbøjelighed til at tilkæmpe sig nødvendige ressourcer via en diagnostisk metaforik. Også i Danmark vil skærpede krav til skolen formentlig resultere i øget udskillelse af elever med særlige problemer og behov. Bogen "Etnisk mangfold i skolen" er vigtig, fordi den problematiserer udøvelse af professionelt skøn og dømmekraft i en flerkulturel pædagogisk situation og belyser, hvordan dette kan få konsekvenser for etnisk marginalisering og segregering i skolen.